

Intarpas. Lietuvos išvestinių finansinių priemonių rinkos statistika

Lietuvos išvestinių finansinių priemonių rinkos statistiką sudaro trys dalys. Tai – Lietuvos komercinių bankų ir mūsų valstybėje veikiančių užsienio bankų filialų per mėnesį sudarytų valiutos rinkos išvestinių finansinių priemonių statistika, Lietuvos finansinėse sąskaitose pateiktų agreguotų finansinių išvestinių priemonių statistika ir šalies mokėjimų balanse pateikiama finansinių išvestinių priemonių statistika.

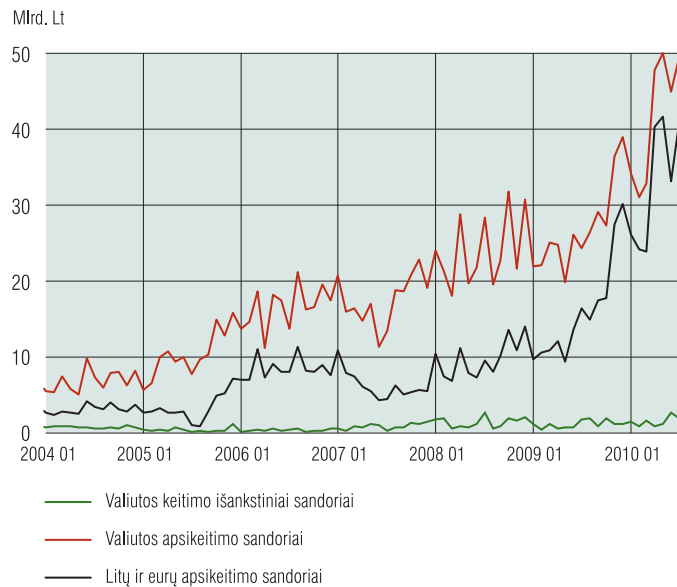
Išvestinė finansinė priemonė – finansinė priemonė, kurios vertė keičiasi priklausomai nuo palūkanų normos, vertybinių popierių kainos, užsienio valiutos santykio arba palūkanų normos indekso ir pagal kurią turi būti atsiskaityta ateityje*.

Kalbant apie finansines priemones, kurių vertė keičiasi priklausomai nuo užsienio valiutos santykio, išskiriamos šios sandorių rūšys: valiutos keitimo išankstiniai, ateities valiutos keitimo, valiutos apsikeitimo ir pasirinkimo pirkti arba parduoti valiutą sandoriai. Valiutos keitimo išankstinis sandoris (foreign exchange forward) yra toks, pagal kurį sandorio šalys susitaria ateityje pirkti arba parduoti valiutą už sandorio sudarymo dieną sutartą kainą. Ateities valiutos keitimo sandoris (foreign exchange future) – išankstinis standartizuotos sumos ir termino sandoris, kuriuo yra prekiaujama biržose. Valiutos apsikeitimo sandoris (foreign exchange swap) – dviejų šalių susitarimas, pagal kurį jos sutinka per tam tikrą laiką apsikeisti mokėtinų sumų srtais, susijusiais su tokio paties dydžio įsiskolinimu. Pagal pasirinkimo pirkti arba parduoti valiutą sandorį (foreign exchange put or call option) už tam tikrą mokestį įsigijama teisė (bet ne įsipareigojimas) ateityje pirkti arba parduoti valiutą sutarta kaina.

Lietuvos komercinių bankų ir užsienio bankų filialų per mėnesį sudarytų valiutos rinkos išvestinių finansinių priemonių statistiką Lietuvos bankas renka ir skelbia nuo 1999 m. Jo interneto svetainėje** ir mėnesiniame biuletenyje skelbiami Lietuvos komercinių bankų ir užsienio bankų filialų sudarytų valiutos rinkos sandorių suvestiniai apyvartos duomenys pagal sandorių tipus ir detalūs valiutos pirkimo arba pardavimo duomenys. Pastarieji sugrupuoti pagal pagrindines valiutas, kitos sandorio šalies rezidavimo vietą, institucinį vieneta

(bankas arba ne bankas) ir sandorio trukmę. Teikiami sandorių, kurių viena iš valiutų yra Lietuvos litas, ir sandorių užsienio valiutomis duomenys.

Lietuvos komercinių bankų ir užsienio bankų filialų valiutos rinkos išvestinės finansinės priemonės

Šaltinis: Lietuvos bankas.

Lietuvos valiutos rinkos finansinių išvestinių priemonių statistika padeda analizuoti tarpbankinės rinkos aktyvumą, bankų teikiamų paslaugų įvairovę ir ryšius su klientais, rinkos pasitikėjimą nacionaline valiuta. Litų ir eurų apsikeitimo sandoriai Lietuvos tarpbankinėje rinkoje dažnai naudojami kaip skolinimo už užstatą ar atpirkimo sandorių pakaitalas, todėl jie sudaro didžiausią valiutos rinkos išvestinių finansinių priemonių apyvartos dalį.

Be valiutos rinkos išvestinių priemonių statistikos, skelbiamos Lietuvos banko interneto svetainėje, Lietuvos bankas dalyvauja ir regiono (rengia ECB) bei pasaulio (rengia TAB) valiutos rinkos išvestinių priemonių tyrimuose. ECBS Rinkos operacijų komitetas (Market Operations Committee) kiekvienais metais pateikia eurų rinkos apžvalgą (Euro money market survey). Ją rengiant, Lietuva pateikia trijų aktyviausiai pinigų ir finansų rinkoje dalyvaujančių kredito įstaigų antrojo ketvirčio sandorių, kurių viena iš valiutų yra euras, apyvartos duomenis. 2010 m. tyrimo duomenys skelbiami ECB interneto svetainėje (<http://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/euromoneymarketsurvey201009en.pdf>).

Lietuvos bankas 2010 m. jau trečią kartą kartu su 52 šalių centriniais bankais ir centrinėmis pinigų institucijomis pateikė duomenis TAB rengiamai apžvalgai. Tyrimas parodė, kaip plėtojasi Lietuvos išvestinių finansinių priemonių rinka. Į apžvalgą pateko apie 1 300 svarbiausių pasaulyje rinkos dalyvių duomenys apie tradicinius valiutų rinkos sandorius (neatidėliotinus, išankstinius ir apsikeitimo) ir nebiržinius išvestinių finansinių priemonių sandorius. Lietuvoje tyrimui buvo atrinkti septyni komerciniai bankai, jų valiutų ir išvestinių finansinių priemonių rinkos apyvartos dalis sudaro net 97 procentus.

Lietuvos valiutos išvestinių finansinių priemonių rinka per trejus metus padidėjo 40 procentų. Jos apyvarta 2010 m. balandžio mėn. buvo 24,2 mlrd. JAV dolerių (per darbo dieną sudarytų sandorių vidutinė apyvarta – 1,1 mlrd. JAV dolerių). Valiutos apsikeitimo sandoriai sudarė 74, neatidėliotini sandoriai – 23 procentus mėnesio apyvartos (žr. A lentelę). 2010 m. valiutos rinkos sandorių struktūra labai skiriasi nuo 2004 m. struktūros. Tada didžiąją dalį sandorių – 89 procentus – sudarė neatidėliotini sandoriai, o valiutos apsikeitimo sandoriai – tik 9 procentus.

A lentelė. Lietuvos valiutos rinkos apyvarta pagal sandorius, sandorių dalyvius ir trukmę (balandžio mėn.; mln. JAV dolerių)

Sandoriai pagal rūšis ir dalyvius	2004		2007		2010	
	suma	dalis, %	suma	dalis, %	suma	dalis, %
Neatidėliotini valiutos keitimo sandoriai	19 585,9	89	11 946,7	69	5 462,7	23
Išankstiniai valiutų keitimo sandoriai	372,5	2	220,6	1	363,4	0
Valiutos apsikeitimo sandoriai	2 026,3	9	5 171,3	30	17 995,9	74
Nebiržiniai pasirinkimo sandoriai	0,7	0	0,9	0	15,7	0
Iš viso valiutos rinka	21 985,5	100	17 339,5	100	24 237,8	100
Atskaitingi tarpininkai	4 753,2	22	7 646,6	44	19 563,7	80
Kitos finansinės institucijos	15 794,8	72	5 245,0	30	1 851,0	8
Nefinansinės institucijos	1 437,5	7	4 447,8	26	2 823,1	11
Vietiniai dalyviai	1 552,6	7	7 507,5	43	4 450,2	18
Dalyviai iš užsienio	20 432,8	93	9 831,7	57	19 386,5	80
Išankstiniai valiutos keitimo sandoriai	372,5	100	220,6	100	363,5	100
Iki 7 d.	98,8	27	31,2	14	0,6	0
Nuo 7 d. iki 1 m.	273,8	74	189,4	86	362,1	100
Nuo 1 m.	–	–	–	–	0,8	0
Valiutos apsikeitimo sandoriai	2 026,1	100	5 171,3	100	17 995,9	100
Iki 7 d.	1 319,0	65	2 984,8	58	17 245,0	96
Nuo 7 d. iki 1 m.	707,2	35	2 186,4	42	755,0	4
Nuo 1 m.	–	–	–	–	0,1	0

Šaltinis: Lietuvos bankas.

Pastaba. Šioje ir kitoje lentelėje apyvarta pakoreguota pašalinus besidubliuojančius sandorius tarp atskaitingų tarpininkų.

TAB rengiamoje išvestinių finansinių priemonių rinkų apžvalgoje pateikiami duomenys ne tik apie sandorius, kurių vertė keičiasi priklausomai nuo valiutos kurso, bet ir tuos, kurių vertė priklauso nuo palūkanų normos. Tai yra: išankstiniai palūkanų normų (forward rate agreement), palūkanų normų apsikeitimo (interest rate swaps) ir palūkanų normų pasirinkimo (interest rate options) sandoriai. Tačiau šių išvestinių finansinių priemonių rinka Lietuvoje nedidelė, o per trejus metus dar sumažėjo 54 procentais (žr. B lentelę). Kita vertus, vietinės nefinansinės institucijos, 2004 m. neaktyvios šioje rinkoje, 2010 m. jau sudarė sandorių už 210 mln. JAV dolerių. Balandžio mėn. visų nebiržinių išvestinių finansinių priemonių rinkos apyvarta sudarė 429 mln. JAV dolerių.

B lentelė. Lietuvos nebiržinių išvestinių finansinių priemonių rinkos apyvarta pagal sandorius ir sandorių dalyvius (balandžio mėn.; mln. JAV dolerių)

Sandoriai pagal rūšis ir dalyvius	2004		2007		2010	
	suma	dalis, %	suma	dalis, %	suma	dalis, %
Išankstiniai palūkanų normų sandoriai	125,6	100	–	–	–	–
Palūkanų normų apsikeitimo sandoriai	–	–	136,5	14	420,0	98
Palūkanų normų pasirinkimo sandoriai	–	–	807,1	86	9,4	2
Iš viso nebiržinių išvestinių priemonių rinka	125,6	100	943,5	100	429,4	100
Atskaitingi tarpininkai	125,6	100	540,0	57	219,4	51
Kitos finansinės institucijos	–	–	–	–	–	–
Nefinansinės institucijos	–	–	403,5	43	210,0	49
Vietiniai dalyviai	–	–	403,5	43	210,0	49
Dalyviai iš užsienio	125,6	100	540,0	57	219,4	51

Šaltinis: Lietuvos bankas.

Lietuvoje valiutos išvestinių finansinių priemonių rinka vis labiau koncentruojasi keliuose bankuose. Daugiausia sandorių sudarė tyrime dalyvavę bankai (80 %). Kitos, tyrime nedalyvavusios, finansinės institucijos sudarė 8, o nefinansinės institucijos – 11 procentų sandorių.

*Lietuvos Respublikos vertybinių popierių komisijos 2004 m. lapkričio 5 d. nutarimas Nr. 20 „Dėl Kolektyvinio investavimo subjektų išvestinių finansinių priemonių naudojimo ir susijusių rizikų vertinimo tvarkos“ (Žin., 2004, Nr. 165-6059).

* <http://www.lb.lt/int/htm.aspx>